

Επιφυλλίδα

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

Πρόσφυγες: Μια αιώνια τραγωδία

«Μόχθων δ' οὖν ἄλλος ὑπερθεν ἢ γὰς πατρίας στέρεσθαι»

(Από τους πόνους πιο πικρό δεν έχει σαν να στερηθώ το χώμα μου το πατρικό)

Ευριπίδης, Μήδεια, στ. 649 (Μεταφρ. Π. Πρεβελάκη)

Ανάμεσα σε πολέμους και «ειρήνες» -όποιοι, όποιες, όπου Γης- το ανάλλαχτο «περιθωριακό» θέαμα μένουν οι τραγικές θεωρίες των προσφύγων που, στην εποχή μας, έχουν πάρει διαστάσεις ανθρώπινων ωκεανών πια. Στην Αφρική και στην Ασία, στην Ανατολική Ευρώπη και στη Μέση Ανατολή, παντού, μυριάδες μυριάδων απόκληροι «φεύγουν» -φεύγουν την πείνα ή/ και τον τρόπο για τις εσωτερικές τυραννίες ή τις ξενικές επιδρομές- και προσφεύγουν σε άλλες χώρες με την τρεμάμενη προσδοκία της επιβίωσης ή μιας καλύτερης διαβίωσης. Για να γνωρίσουν, εκεί, άλλους «πολέμους» και άλλους πόνους...

Η πρόσφατη καταστροφικότερη σύγκρουση στην Αραβική χερσόνησο (αλλά και οι άλλες, γειτονικές μας, προσφυγιές) συμπέσανε με τα 40 χρόνια απ' την καθιέρωση του UNHCR, του θεσμού του «Ανώτατου Επιτρόπου για τους Πρόσφυγες» του ΟΗΕ, που, απ' το 1951, έχει βοηθήσει 20 εκατομμύρια πρόσφυγες κάθε φυλής και κάθε ηπείρου.

Δεν χρειάζεται να πω, και πάλι, πόσο οι Έλληνες είμαστε ευαίσθητοι και «συμπάσχοντες» στο θέμα αυτό -εμείς, που από χρόνους παλαιότατους γνωρίσαμε την ανάγκη ή τον εξαναγκασμό σε φυγή, ξενιτεμό, μετανάστευση, εξορία, προσφυγιά. Έτσι, η λέξη «ξενιτιά» σε καμιάν άλλη γλώσσα δεν έχει, ίσως, τόσο βαθιά οδυνηρό νόημα όσο στη δική μας. Οι ξεριζωμοί και οι «χαμένες» πατρίδες ήταν αιώνιο μέρος της μοίρας αυτού του λαού.

Για τούτο, και οι Έλληνες έχουν ιστορήσει και θρηνήσει τον ξενιτεμό και την προσφυγιά όσο ελάχιστοι άλλοι, στο πέρασμα των αιώνων. Από την Οδύσσεια ως το Δημοτικό τραγούδι, τα ελληνικά ποιήματα ή πεζογραφήματα για την «ξενιτεία» είναι από τα πιο αλγεινά της παγκόσμιας Γραμματείας.

Ο πρόσφατος πόλεμος, οι πολυάνθρωπες «έξοδοι» απ' το Κουβέιτ, το Ιράκ, την Αλβανία κ.λπ. έφεραν στο νου ένα τέτοιο κείμενο, λιγότερο γνωστό από άλλα -νομίζω- αλλά θαυμάσιο στη δραματική παραστατικότητα του.

Αναφέρομαι σ' ένα λόγο -τον Πλαταϊκό- που έγραψε ο Ισοκράτης, για να εκφωνηθεί στην αθηναϊκή Εκκλησία του Δήμου από τους Πλαταιείς. Οι τελευταίοι είχαν νικηθεί απ' τους Θηβαίους και είχαν διωχτεί κακήν κακώς απ' την κατεστραμμένη πόλη τους (374 π.Χ.). Όπως είναι γνωστό, οι Πλαταιείς είχαν παλιούς δεσμούς με την Αθήνα -ήταν οι μόνοι Βοιωτοί που την είχαν βοηθήσει στον Μαραθώνα και τη Σαλαμίνα, «υπ' αρετής και προθυμίας κινούμενοι».

Φυσικό, λοιπόν, ήταν να καταφύγουν οι ξεριζωμένοι στους συμμάχους τους, ζητώντας τη βοήθειά τους («μετά τέκνων και γυναικών εις Αθήνας φυγόντες της ισοπολιτείας έτυχον»). Κι αναθέσανε στον κορυφαίο ρήτορα της εποχής να συντάξει τον λόγο-έκκληση στους Αθηναίους, που θα εκφωνούσαν οι εκπρόσωποί τους. Κι είναι απελπιστικά επίκαιρο τα μέρη εκείνου του λόγου, όπου περιγράφονται οι αθλιότητες της προσφυγιάς και τα πολλαπλά αδιέξοδά της:

«Ποιους θα μπορούσε να βρει κανείς περισσότερο δυστυχισμένους από εμάς, που μέσα σε μια μέρα χάσαμε και την πατρίδα μας και τη γη μας και την περιουσία μας; και τώρα στερημένοι απ' όλα τα απαραίτητα πλανιόμαστε εδώ κι εκεί σαν ζητιάνοι, μη ξέροντας πού να στραφούμε και υποφέροντας σ' όποιο μέρος κι αν καταφύγουμε. Γιατί, αν βρούμε εκεί δυστυχισμένους ανθρώπους, πονάμε, αφού αναγκαστικά, εκτός από τις δικές μας συμφορές, μετέχουμε και στων άλλων τις λύπες. Κι αν πάλι βρεθούμε ανάμεσα σ' ευτυχισμένους, πονάμε ακόμα πιο πολύ: όχι επειδή φθονούμε τα πλούτη τους, αλλά επειδή, μπροστά στην ευτυχία τους, νιώθουμε πιο βαθιά τη δική μας κακοπάθεια. Που εξαιτίας της, δεν περνάμε ούτε μια μέρα αδάκρυτοι, μόνο πενθούμε καθημερινά κι αδιάκοπα τον χαμό της πατρίδας μας και θρηνούμε για την καταστροφή που μας βρήκε.

»Αληθινά, τι νομίζετε πως νιώθουμε βλέποντας τους γονείς μας να ζουν άθλια γηρατειά και τα παιδιά μας ν' ανατρέφονται όχι όπως εμείς είχαμε ελπίσει, παρά να καταντάνε δούλοι εξαιτίας μικροδανείων, άλλα να μπαίνουν υπηρέτες, κι άλλα να παλεύουν για τον επιούσιο όπως μπορούν, με τρόπο που δεν ταιριάζει ούτε στα έργα των προγόνων τους, ούτε στην ηλικία τους, ούτε στη δική μας περηφάνια.

»Και το πιο σπαρακτικό απ' όλα, να βλέπεις να χωρίζονται όχι μόνο πολίτες και συμπολίτες, αλλά και γυναίκες απ' τους άντρες τους και θυγατέρες απ' τις μητέρες τους, κι όλοι οι συγγενικοί δεσμοί να διαλύονται, όπως έγινε με πολλούς συντοπίτες μας εξαιτίας της κατάρας που μας βρήκε. Γιατί αφού χάθηκε η κοινή ζωή μας, ο καθένας δεν στηρίζει πια τις ελπίδες του παρά στον εαυτό του μονάχα.

»Και βέβαια, δεν ξαστοχάτε -νομίζουμε- και τις άλλες ντροπές και ταπεινώσεις που φέρνει η φτώχεια και η προσφυγιά, και που εμείς τις νιώθουμε στην ψυχή μας πιο βαριά απ' τους άλλους, αλλά δεν τις ξεστομίζουμε, επειδή ντρεπόμαστε να συζητάμε μία-μία τις δυστυχίες μας...».

Αυτό το μοιρολόι της προσφυγιάς και της ξενιτιάς έρχεται και ξανάρχεται από χίλιες μεριές, με χίλιες φωνές, μεσ' από καιρούς και τόπους. Μα απ' όλα πιο θανατερό, το φαρμάκι της μοναξιάς των εξόριστων, που μνημονεύει ο Ισοκράτης. Δυο αιώνες πρωτύτερα του ο Θέογνις έγραφε:

«Φίλο και σύντροφο πιστό δεν έχει ο πρόσφυγας κανέναν·

και αυτό κάνει πιο αβάσταχτη την προσφυγιά»

(«Ουδείς τοι φεύγοντι φίλος και πιστός εταίρος·

της δε φυγής τουτ' ανιηρότερον).

Κι άλλους 23 αιώνες μετά ο Λαμεννέ θα πει, σχεδόν ταυτόσημα:

«Δεν έχει φίλους, σύζυγο, γονείς, αδέρφια, παρά μόνο στην πατρίδα. Ο εξόριστος είναι παντού μονάχος».

Κι από μια μακρινή χώρα -τη Μαλαισία- που ο λαός της γνώρισε κι αυτός φοβερές δοκιμασίες προσφυγιάς, αποκρίνεται καταληκτικά η παροιμία:

«Μπορεί να βρέχει χρυσάφι κι ασήμι σε ξένη χώρα, και σπαθιά και λόγχες στη δική σου – κι ωστόσο, τρισκαλύτερα να 'σαι στη γη σου».

Κι εμείς οι άλλοι το λιγότερο που μπορούμε να τους δώσουμε είναι «ισοπολιτεία» -μεταχείριση και βοήθεια σαν σε ομότυχους.

Πλωρίτης, Μ. (2010). *Επιφυλλίδες 1889-2004 (πρώτος τόμος)*. Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων.

ΑΝΑΛΥΣΗ

Το κείμενο είναι γραμμένο από έναν από τους σημαντικότερους ανθρώπους των ελληνικών γραμμάτων, τον δημοσιογράφο, μεταφραστή, λογοτέχνη και θεατρικό σκηνοθέτη Μάριο Πλωρίτη. Το θέμα αφορά το πάντοτε επίκαιρο ζήτημα της μετανάστευσης, αφορμάται από την επικαιρότητα της εποχής (βλ. §2 και §5), διατηρεί ωστόσο την επικαιρότητά του χάρη στον διαχρονικό χαρακτήρα της ανάλυσης (βλ. αναφορές στον Πλαταϊκό του Ισοκράτη, στον Θεόγνη και τον Λαμεννέ). Η επιχειρηματολογία είναι χαλαρή (βλ. §3) και συνυπάρχει με τον προσωπικό σχολιασμό (βλ. καταληκτική πρόταση). Ο λόγιος τόπος του κειμένου αναδεικνύεται κυρίως από το λόγιο λεξιλόγιο (βλ. «απαιώνια» του τίτλου) και τον ποιητικό λόγο (βλ. §1).

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

ΓΙΑ ΜΙΑ ΝΕΑ ΨΗΦΙΑΚΗ ΣΦΑΙΡΑ

Λίνα Παπαδοπούλου¹

Η δημόσια σφαίρα και η δημοκρατία βρίσκονται σε αδιάσπαστη σχέση και αλληλεξάρτηση. Η μία προϋποθέτει την άλλη. Η ενίσχυση, συνεπώς, της ευρωπαϊκής δημοκρατίας δεν μπορεί

¹ Η Λίνα Παπαδοπούλου είναι Καθηγήτρια της Νομικής Σχολής του ΑΠΘ.

παρά να στηριχθεί σε μια ευρωπαϊκή δημόσια σφαίρα, που πλέον δεν μπορεί να νοηθεί παρά ως ψηφιακή, και βέβαια υπερεθνική. Πώς και κατά πόσο, όμως, μπορεί να λειτουργήσει ως τέτοιος δημόσιος και δημοκρατικός χώρος η υπάρχουσα ιδιωτική και αγοροκεντρική ψηφιακή σφαίρα, που κυριαρχείται από λίγους ισχυρούς παίκτες-ελεγκτές (gatekeepers) της πρόσβασης στην ψηφιακή επικράτεια; Μάλλον ελάχιστα.

Γι' αυτό και είναι αναγκαία η ανάδυση μιας «Ευρωπαϊκής Ψηφιακής Δημόσιας Σφαίρας». Αναγκαία ως βάση για δημοκρατικό διάλογο, αλλά και για να υποβοηθήσει την προώθηση της γνώσης και τον σχηματισμό ενημερωμένων απόψεων σε συνθήκες ελευθερίας και ισότητας. Μια τέτοια σφαίρα πρέπει να είναι καταρχήν ευρωπαϊκή, ώστε σε αυτήν να υπερισχύουν οι ευρωπαϊκές αξίες, που σε πολλά διαφοροποιούνται από τις αμερικανικές και σίγουρα από τις κινεζικές. Ανάμεσα στα δύο αυτά αντιθετικά μοντέλα, το μοντέλο του ψηφιακού καπιταλισμού, όπου τα δεδομένα αποτελούν τη νέα εμπορεύσιμη πολύτιμη ύλη, από τη μια, προκειμένου να μεγιστοποιήσουν το ιδιωτικό κέρδος, και τον ψηφιακό αυταρχικό κρατισμό, όπου τα ψηφιακά αποτυπώματα χρησιμοποιούνται για να ελεγχθούν, να περιοριστούν και να τιμωρηθούν «αντικαθεστωτικές» συμπεριφορές και να επιβληθεί η ομοιομορφία, είναι αδήριτη ανάγκη να αναδυθεί ένα ευρωπαϊκό μοντέλο ελευθερίας και κοινωνικής ευθύνης.

Μια τέτοια ψηφιακή σφαίρα πρέπει να είναι απαλλαγμένη από συνειδητά, σκόπιμα και δόλια ψεύδη, τα οποία συχνά αποσκοπούν σε ιδιωτικά, λαϊκιστικά ή εθνικιστικά οφέλη, αλλά και από τον εχθροπαθή, μισαλλόδοξο λόγο κατά εθνικών, εθνοτικών, φυλετικών, θρησκευτικών ή έμφυλων ομάδων. Το πεδίο της μάχης ως προς την ελευθερία αλλά και την ευθύνη της έκφρασης είναι πράγματι πλέον οι μεγάλες ψηφιακές πλατφόρμες. Οι τελευταίες δεν είναι επαρκές να αυτορρυθμίζονται μέσα από όργανα όπως το Oversight Board του Facebook· η συρρύθμιση μοιάζει να είναι μάλλον προτιμότερη προκειμένου να αποφευχθούν καταχρήσεις υπέρμετρα συγκεντρωμένης εξουσίας στις ολιγοπωλιακά αναπτυσσόμενες ψηφιακές πλατφόρμες.

Προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι αυτοί, η ψηφιακή αυτή σφαίρα πρέπει να υπακούει στην αρχή της ανοικτότητας, να λειτουργεί με διαφανείς και ελέγξιμους αλγόριθμους που δεν ενσωματώνουν και δεν αναπαράγουν υφιστάμενες και συστημικές δυσμενείς διακριτικές συμπεριφορές. Περαιτέρω, πρέπει να είναι κατά το δυνατόν αποκεντρωμένη, ώστε να αποφεύγεται η υπερσυγκέντρωση δύναμης και να υπακούει σε αρχές δημοκρατικού ελέγχου, ευθύνης και λογοδοσίας. Ταυτόχρονα, κανένας αυθαίρετος γεωγραφικός αποκλεισμός (geoblocking) δεν μπορεί να γίνεται δεκτός εντός της Ένωσης, αναφορικά με τη διακίνηση είτε αγαθών είτε ιδεών.

Για να κινηθεί, όμως, η Ευρώπη προς αυτή την κατεύθυνση προϋποτίθεται ισχυρή πολιτική βούληση και αποδοχή της θεμελιακής πεποίθησης ότι τα μέσα μαζικής ενημέρωσης (πρέπει να) συνιστούν κυρίως πολιτικά και πολιτισμικά παρά οικονομικά εργαλεία. Ομοίως

τέτοια πολιτική βούληση απαιτείται για να προωθηθεί η ενοποίηση και του ψηφιακού χώρου, μέσα από νομοθετικές πρωτοβουλίες, όπως η Πράξη για τις Ψηφιακές Αγορές. Πολύ σημαντικές στο πλαίσιο αυτό είναι και ιδέες και πρωτοβουλίες από θεωρητικούς και την κοινωνία των πολιτών (βλ., π.χ., την πρωτοβουλία «A vision for a shared digital Europe», που είχε αναπτυχθεί πριν από τις Ευρωεκλογές του 2019 και έδινε έμφαση στην αυτοδιάθεση, την ανοικτότητα και την κοινή διάθεση του ψηφιακού υλικού, την αποκεντρωμένη αρχιτεκτονική του Διαδικτύου και την ενδυνάμωση των δημόσιων θεσμών). Η Ευρώπη είναι και πρέπει να παραμείνει δημοκρατική και φιλελεύθερη και τέτοια πρέπει να είναι και η ψηφιακή της δημόσια σφαίρα· ειδικά, η δεύτερη θα συμπαρασύρει και την πρώτη στην ολιγοπωλιακή συγκέντρωση εξουσίας.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Ποιο είναι το κύριο πρόβλημα που θίγεται στην εισαγωγή; Ποιες είναι οι βασικές λύσεις/ προτάσεις που προτείνονται στα επιμέρους μέρη; Πώς ολοκληρώνεται το κείμενο; Υπάρχει κάλεσμα για δράση ή γενικότερη επισήμανση; Να καταγράψεις τις σχετικές πληροφορίες σε μορφή πινάκων ή διαγραμμάτων για να κατανοήσεις τη λογική αλληλουχία των σκέψεων του συγγραφέα.
2. Πώς επιχειρεί η συντάκτρια να ενισχύσει την ενισχύεται την πειστικότητα των επιχειρημάτων της;
3. Ποιες ευρωπαϊκές αξίες θεωρεί η συντάκτρια ότι πρέπει να κυριαρχούν στη «Ευρωπαϊκή Ψηφιακή Δημόσια Σφαίρα»; Πώς τις διαφοροποιεί από τις αμερικανικές και τις κινεζικές;
4. Σκέψου τα πολιτισμικά στερεότυπα ή τις ιδεολογικές παραδοχές του κειμένου: Υπάρχουν αξίες ή παράμετροι που θα μπορούσαν να αναδειχθούν επιπλέον;
5. Πόσο ρεαλιστική είναι, κατά τη γνώμη σου, η πρόταση για μια «Ευρωπαϊκή Ψηφιακή Δημόσια Σφαίρα»; Ποια εμπόδια ενδεχομένως θα συναντήσει η εφαρμογή της;
6. Σε ομάδες, προτείνετε συμπληρωματικές ή εναλλακτικές λύσεις για τη δημιουργία μιας δημοκρατικής και ασφαλούς ψηφιακής σφαίρας. Δημιουργήστε ένα διάγραμμα (σχήμα/διάγραμμα ροής) για τη δική σας πρόταση, ενσωματώνοντας την ιδέα της συμμετοχικότητας και της ανοικτότητας.

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΜΑΘΗΣΙΑΚΟΥ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ

Σχεδιασμός – Δημιουργία: Αγγελάκος Κωνσταντίνος,
Μαγγανά Αναστασία, Πασσάς Ιωάννης, Χριστόπουλος Δημήτριος

Ημερομηνία ανάρτησης: 19/12/2024 **Έκδοση:** v1.0

ΕΡΓΟ / ΠΡΑΞΗ: ΜΗΤΡΩΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ, ΟΠΣ 5190849, ΙΕΠ, ΕΣΠΑ 2021-2027